

پیش بینی کارآمدی خانواده بر اساس مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین

Predicting Family Efficiency based on the Family's External Boundaries and the Couples' Wisdom

Mahboubeh Shahsavari
Farzaneh Kachui

محبوبه شاهسوار^۱
فرزانه کچویی^۲

چکیده

Abstract

The aim of this study was to predict the efficiency of the family based on the external boundaries of the family and the wisdom of the couples. The research method was descriptive-correlational and the statistical population of study was couples of Qom. From the population, 120 people were selected through random sampling. To collect the research data, Safouraei's (2009) efficiency of family questionnaire, Hooshyari's family outer boundaries (1399), and Schmidt, Maldon and Panders's (2012) wisdom questionnaire were used. The results were analyzed using correlation coefficient and linear regression statistical methods. The findings showed that: a) there was a significant positive relationship between family efficiency and its three dimensions with external boundaries and couples' wisdom, b) The two predictor variables together predicted 33.7, 20.7, 25.9 and 34.4% of family efficiency and dimensions of insightful, legal and moral respectively. C) The external boundaries of the family played a greater role than wisdom in predicting the efficiency of the family and its three dimensions.

Keywords: family efficiency, family boundaries, external family boundaries, wisdom

پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی کارآمدی خانواده بر اساس مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین انجام شد. روش پژوهش توصیفی از نوع هم‌بستگی بود و جامعه‌ی آماری را زنان و مردان متأهل شهر قم تشکیل می‌دادند. از میان جامعه‌ی آماری تعداد ۱۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شد. برای گردآوری داده‌های پژوهش از پرسش‌نامه‌های کارآمدی خانواده صفورایی (۱۳۸۸)، مرزهای بیرونی خانواده هوشیاری (۱۳۹۹) و خردمندی اشمیت، مالدون و پاندرز (۲۰۱۲) استفاده شد و نتایج با کمک روش‌های آماری ضریب هم‌بستگی و رگرسیون خطی تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد: الف) بین کارآمدی خانواده و ابعاد سه‌گانه‌ی آن با مرزهای بیرونی و خردمندی زوجین رابطه مثبت معنادار وجود دارد ب) دو متغیر پیش‌بین در مجموع به ترتیب ۳۳/۷، ۲۰/۷، ۲۵/۹ و ۳۴/۴ درصد از کارآمدی خانواده، بعد بینشی، حقوقی و اخلاقی را پیش‌بینی می‌کنند ج) مرزهای بیرونی خانواده بیش‌تر از خردمندی در پیش‌بینی کارآمدی خانواده و ابعاد سه‌گانه‌ی آن نقش دارد. **کلیدواژگان:** کارآمدی خانواده، مرزهای خانواده، مرزهای بیرونی خانواده، خردمندی.

Master student of Positive Psychology, Hoda College,
shahsavari@yahoo.com

Master student of Positive Psychology, Hoda College,
Farzaneh.kachooe@gmail.com

Accepted: 15 Dec 2019

Received: 11 Nov 2019

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی مثبت‌نگر، دانشکده هدی.
shahsavari@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی مثبت‌نگر، دانشکده هدی.
Farzaneh.kachooe@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۸/۹/۲۴

تاریخ دریافت: ۹۸/۸/۲۰

خانواده تنها نهاد طبیعی، بی‌بدیل و جاودانه‌ی انسان است. چرایی و ضرورت اولیه‌ی پدیدآیی همه‌ی نهادها و سازمان‌های اجتماعی برای استقرار و تحکیم خانواده‌ها بوده است و خانواده مقدس‌ترین نهاد هستی است (افروز، ۱۳۹۹). بديهی است که نقطه‌ی آغازین خانواده، پیوند زوجین است. در قرآن کریم زوجیت، اصلی همگانی معرفی شده است^۱ و انسان نیز از این اصل مستثنی نیست^۲ (علاسوند، ۱۳۹۵).

خانواده در مرکز اکثر نظام‌های مذهبی جهان قرار دارد. ادیان بزرگ جهان از جمله مسیحیت، کنفوسیوس، هندوئیسم، اسلام، یهودیت و آیین زرتشت، اهمیت ویژه‌ای به زندگی خانوادگی می‌دهند (آکاکوکا، ۲۰۱۷). ارزش و قداست خانواده در اسلام به حدی است که در روایتی به نقل از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمده است «مَا بُنِيَ بِنَاءٌ فِي الْإِسْلَامِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ التَّزْوِيجِ، در اسلام بنیادی نهاده نشده است که در نزد خدا از ازدواج محبوب‌تر باشد» (شیخ صدوق).

علی‌رغم آن‌که خانواده واژه‌ای آشنا و دارای مفهومی ملموس است، ارائه‌ی تعریفی علمی از آن کار ساده‌ای نیست (صفورایی‌پاریزی، ۱۳۹۸). شماری از جامعه‌شناسان بر تعاریف سنتی خانواده تأکید دارند که شامل خانواده‌ی هسته‌ای، ناهم جنس‌گرا و متمرکز بر رابطه‌های خونی (والدین، فرزندان، خواهران و برادران) هستند. در مقابل، گروهی دیگر تعریف خانواده را چنان گسترش داده‌اند که شامل هر گونه زیستی در یک چهاردیواری بشود (علاسوند، ۱۳۹۵). اما بر اساس عناصر به دست آمده از منابع اسلامی، می‌توان خانواده را به شرح زیر تعریف کرد: «خانواده بنائی است که با پیمان زندگی مشترک یک زن و مرد مسلمان بنا نهاده می‌شود و بر اساس آن، غالباً زن و مرد با فرزندان و گاهی فرزند همسر،

۱. «وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ؛ و از هر چیز دو جفت آفریدیم، شاید متذکر شوید» (ذاریات: ۴۹).

۲. «وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا؛ و شما را بصورت زوجها آفریدیم» (نساء: ۸).

پدر و مادر بزرگ در مسکنی واحد و در فضایی همراه با آرامش و محبت، تحت مدیریت و تأمین معیشت مرد زندگی می‌کنند؛ زوجین نسبت به نیازهای هم به ویژه نیاز جنسی مسئول و برای سایرین نقش محافظتی و پرورشی دارند (سراقی و صفورایی، ۱۳۹۸).

خانواده مانند هر نظام دیگری کارکردهای خاصی دارد. مسئولیت‌پذیری، عشق، صمیمیت، تجربه‌ی باهم بودن و فرزندپروری از مهم‌ترین کارکردهای خانواده محسوب می‌شود. کارآمدی خانواده نیز به میزان موفقیت در این زمینه‌ها بستگی دارد (آذربایجانی و شجاعی، ۱۳۹۷). بر اساس منابع اسلامی شاخص‌های خانواده‌ی کارآمد به سه دسته‌ی بینشی، اخلاقی و حقوقی تقسیم می‌شوند. شاخص‌های بینشی مهم‌ترین باورهای دینی را در برمی‌گیرند که بر روابط و رفتارهای اعضای خانواده تأثیر می‌گذارد و آن را خانواده‌ای کارآمد می‌سازد. این باورهای تأثیرگذار شامل ایمان به خدا، رسالت، امامت و معاد هستند (صفورایی پاریزی، ۱۳۹۲). محیط خانواده باید به فضایل اخلاقی آراسته شود تا بتواند کارآمدی خود را اثبات کرده و زمینه‌ی رشد و بالندگی اعضای خود را فراهم سازد. این فضایل اخلاقی شامل محبت در خانواده، تکریم اعضای خانواده، دل‌سوزی و مهربانی، صبر، راست‌گویی و مثبت‌اندیشی هستند. یکی دیگر از شاخص‌های کارآمدی خانواده آشنایی افراد با حقوق اعضای و رعایت و احترام به این حقوق است. شاخص‌های حقوقی نیز حقوق زن، مرد، فرزندان و والدین را شامل می‌شوند. هر کدام از این شاخص‌های سه‌گانه دارای مؤلفه‌هایی هستند که مجموعاً ده مؤلفه را تشکیل می‌دهند. این مؤلفه‌ها شامل، ازدواج و رضایت جنسی، خوش‌بینی و رضایت‌مندی، نقش‌ها و مرزها، مدیریت مالی، فرزند و فرزندپروری، واقع‌بینی و اعتماد متقابل، تعهد و مسئولیت‌پذیری، کنترل رفتار، جهت‌گیری مذهبی، صمیمیت، هم‌دلی و هم‌فکری هستند. بر این اساس خانواده‌ی کارآمد، خانواده‌ای است که با پای‌بندی اعضای آن به باورهای دینی و رعایت حقوق و اخلاق اسلامی، زمینه‌ی کشف و پرورش قابلیت و توانایی‌های آنان را در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری فراهم می‌کند (صفورایی پاریزی، ۱۳۹۲).

عوامل متعددی بر کارآمدی خانواده تأثیر دارند. این عوامل را می‌توان در گستره‌ای از مسائل روانی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جسمانی و معنوی جای داد و هر کدام

می‌توانند به نوعی کارآمدی خانواده را تقویت یا تضعیف نمایند (هوشیاری، ۱۳۹۳). یکی از عوامل تأثیرگذار بر کارآمدی خانواده، مرزهای خانواده است. مینوچین^۱ از روان‌شناسان سیستمی و پیش‌گام در طرح موضوع مرزهای خانواده (الیزر^۲ و مینوچین، ۱۹۹۰) معتقد است هم‌چنان که خانواده بر فرد اثر دارد، سایر سیستم‌های بیرونی خانواده از جمله خانواده‌ی گسترده و جامعه نیز بر خانواده و فرد تأثیرگذار هستند (ر.ک: نیکولز^۳ و شوارتز^۴، ۲۰۰۴). از این رو اگر تعاملات بیرونی خانواده نظام‌مند نبوده و خانواده دارای مرزهای بیرونی بهنجار نباشد، کارآمدی مطلوب خود را از دست خواهد داد. برای حفظ سلامت و کارآمدی سیستم و اعضای آن در تعامل با بیرون، باید مرزهای بیرونی خانواده روشن و منعطف باشد. «مرزهای بیرونی خانواده» از نگاه روان‌شناسی خطوط فرضی حاصل از الگوهای رفتاری، قوانین و انتظاراتی است که خانواده و زیرمنظومه‌های آن را از بیرون متمایز ساخته و کمیت و کیفیت منظومه‌ی خانواده و زیرمنظومه‌ها با بیرون را معین می‌کند (ر.ک: گلدنبرگ^۵ و گلدنبرگ، ۲۰۰۸). خانواده با مرزهای بیرونی بهنجار، با حفظ استقلال خود، با بیرون ارتباط دارد، در منظومه‌های دیگر مداخله نمی‌کند، اجازه دخالت نیز نمی‌دهد و اعضای خانواده علی‌رغم اتحاد درونی با بیرون تعامل دارند (نیکولز و نیکولز، ۲۰۰۶).

از سوی دیگر خانواده، زیرمنظومه‌ها و مرزهای آن از موضوعات مهمی است که در آموزه‌های اسلامی با اهمیت و فراوانی بالا به آن پرداخته شده است و ماهیت و محتوای مرزهای خانواده به روشنی بیان شده است. اهمیت مرزهای خانواده در آموزه‌های اسلامی بدان جهت است که ایفای بخشی از رسالت‌های خانواده هم‌چون تربیت اجتماعی فرزندان در تعامل با بیرون از خود امکان‌پذیر است (بستان، ۱۳۹۲) و این در صورتی است که تعاملات بیرونی خانواده نظام‌مند و قانون‌مند باشد. نظام تعاملات بیرونی خانواده و قوانین آن در آموزه‌های اسلامی تحت عنوان اخلاقیات و احکام عملی ناظر به تنظیم

1. Minuchin.
2. Elizur.
3. Nichols.
4. Schwartz .
5. Goldenberg

روابط سیستم خانواده و زیرمنظومه‌های آن با ارحام و خویشاوندان «صله رحم»، دوستان «صله الاخوان» و همسایگان «حق الجار» و مانند آن بیان شده است که از آن به الگوی اسلامی مرزهای بیرونی خانواده تعبیر می‌شود. تحلیل یافته‌های برآمد از متون اسلامی نشان می‌دهد که می‌توان برای خانواده چند نوع مرز بیرونی ترسیم نمود که بیش‌تر انعطاف‌پذیر و تابع مصالح خانواده و توافق زوجین و سایر اعضای خانواده می‌باشد. در کنار مرزهای تعامل با دوستان و همسایگان، مهم‌ترین مرز بیرونی خانواده کمیت و کیفیت روابط با خانواده‌های اصلی و خویشاوندان است که از آن به مرزهای بیرونی خویشاوندی تعبیر می‌شود (هوشیاری و دیگران، ۱۳۹۹). ممنوعیت گسستگی و تنیدگی دو خانواده هسته‌ای و گسترده، ممنوعیت دخالت ناروای خانواده‌های اصلی و اطرافیان در زندگی زوجین، نفوذناپذیری زوجین در برابر خانواده اصلی و خویشاوندان (وارد نکردن والدین در زندگی زوجینی)، رعایت اعتدال و اولویت‌ها در رسیدگی به خانواده‌های اصلی و خویشاوندان، نظارت غیرمستقیم والدین بر زندگی خانوادگی فرزندان و سرکشی به آنان بعد از ازدواج پنج مرز بیرونی خانواده به شمار می‌روند (هوشیاری و دیگران، ۱۳۹۹).

در بین جنبه‌های گوناگون وجود انسان هم‌چون جنبه‌های جسمانی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی و ارتباط فعال با یک‌دیگر، نقش جنبه‌ی عقلانی در اثرگذاری و غنی‌سازی دیگر جنبه‌ها، برجسته و متمایز است (محمودی، ۱۳۹۷). طبق نظر راسل (۲۰۰۵) با توجه به تفاوت رویکردهای مطالعاتی خرد، می‌توان خرد را به عنوان فرایندی شناختی، فضیلت یا رفتار و ارزش اجتماعی و یا یک ویژگی و صفت مطلوب شخصیتی در نظر گرفت (کردنوقایی، ۱۳۹۶). به همین دلیل خردورزی در رفتار انسان و در تمام جنبه‌های زندگی وی تجلی می‌یابد و روابط بین فردی و تعاملات خانوادگی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. از این‌رو یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار بر کارآمدی خانواده، خردورزی زوجین و سایر اعضای افراد خانواده است. اشمیت^۱، مالدون^۲ و پاندرز^۳ (۲۰۱۲) تعریفی از خردمندی ارائه نمودند

1. Schmit.
2. Muldoon.
3. Pounders.

که مشتمل بر هفت بعد است. بعد عملی^۱ که توانایی فرد در استدلال منطقی است. این بعد باعث پرسش‌گری افراد خردمند شده و بر سبک تصمیم‌گیری آن‌ها تأثیر می‌گذارد. توجه به گزاره‌های اصیل و خلق استدلال منطقی بر اساس آن‌ها نیز از مؤلفه‌های مربوط به این بعد خرد است (اشمیت و همکاران، ۲۰۱۲). بعد تأملی^۲، توانایی فرد در تفکر به گذشته و زندگی کنونی به شکلی خوشایند است. تأمل در گذشته کارکرد شناختی مهمی است که باعث می‌شود شخص نقاط قوت و ضعف خویش را بپذیرد و در جهت بهبود و اصلاح آن‌ها تلاش کند. استفاده از تجارب گذشته برای آینده و پذیرش واقعیت به جای واکنش به شرایط ناخوشایند نیز از کارکردهای این بعد است. بعد گشودگی^۳ به خلاقیت، تخیل و کنجکاوی ذهنی فرد اشاره دارد و ابزاری است برای تحمل و احترام به باورهایی که خلاف باور فرد است. بعد استعداد تعاملی^۴ به توانایی فرد در تنظیم هیجانات خود و چگونگی ابراز آن‌ها و درک هیجانات و رفتارهای دیگران مربوط می‌شود. افراد خردمند می‌توانند تناقض‌ها، تغییرات و تضادهای ماهیت انسان را ببینند و بین آن‌ها مصالحه ایجاد کنند؛ این ویژگی‌ها مربوط به بعد تناقضی^۵ است. بعد حساسیت اخلاقی^۶ به اخلاقیات فرد و قضاوت‌های اخلاقی او مربوط می‌شود. فضائل اخلاقی مؤلفه‌ی کلیدی خردمندی است. بعد تجربه^۷ نیز ناظر بر تجربه‌ی افراد با شرایط چالش‌انگیز زندگی است. خردمندی در تجارب دشوار و موقعیت‌های چالشی زندگی رشد می‌کند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۵). عقل و خردمندی در اسلام یک فضیلت است.^۸ در منابع اسلامی برای افراد خردمند ویژگی‌هایی ذکر شده است. توجه به این ویژگی‌ها اهمیت خردمندی را در تعاملات خانوادگی نشان

1. Practical.

2. Reflective.

3. Openness.

4. Interactional Aptitude.

5. Paradoxical.

6. Ethical Sensibility.

7. Experience.

۸. «عُنْوَانُ فَضِيلَةِ الْمَرْءِ عَقْلُهُ، نَشَانِ فَضِيلَةِ انْصَانِ، خَرْدُ اسْت»، محمدی ری شهری، ۱۳۸۷، ج ۱: ۵۶.

می‌دهد. ویژگی‌هایی از قبیل: شناخت خدا،^۱ حق‌پذیری و حق‌شناسی،^۲ عبرت‌گیری،^۳ تجربه‌اندوزی،^۴ دوراندیشی،^۵ بردباری و خطاب‌خشی،^۶ کنترل هیجانات منفی،^۷ سخاوت^۸ و بسیاری از خصوصیات مثبت دیگر. خردمندی دستیابی به خیر همگانی^۹ است که در آن خردمند تنها به دنبال منافع شخصی نیست، بل که بین منافع خود و تعاملات برون فردی و بین فردی تعادل برقرار می‌کند (استرنبرگ، ۲۰۰۳). می‌توان گفت تجلی ویژگی‌هایی که بر اساس منابع اسلامی و روان‌شناختی برای خردمندی ذکر شده است، از یک نقطه نظر انسان را در دستیابی به این خیر همگانی یاری کرده، او را در تعاملاتش رشد می‌دهد و زمینه‌ی کارآمدی خانواده را فراهم می‌آورد.

از آن‌جا که نهاد خانواده اصلی‌ترین رکن جامعه و زمینه‌ساز خوشبختی انسان‌ها است (محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۸۹) و مهم‌ترین هدف ازدواج یعنی رسیدن به آرامش و سلامت روانی حاصل از آن در خانواده تأمین می‌شود (جعفری و شعبانپور، ۱۳۹۸)؛ به همین جهت بازخوانی و کاربست عوامل مؤثر بر کارآمدی خانواده برای رسیدن به سلامت فردی و اجتماعی ضرورت دارد. طبق بررسی‌های انجام شده، تحقیقاتی در رابطه با کارآمدی خانواده و متغیرهای مرتبط با آن صورت گرفته است، اما تاکنون رابطه‌ی کارآمدی خانواده با مرزهای بیرونی و خردمندی زوجین بررسی نشده است. رسولی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «تبیین رضایت زناشویی بر اساس میزان خرد و هوش هیجانی» رابطه‌ی مثبت و معنادار را

۱. «قَسَمَ اللهُ الْعَقْلَ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ، فَمَنْ كُنَّ فِيهِ كَمُلَ عَقْلُهُ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ [فِيهِ] فَلَا عَقْلَ لَهُ: حُسْنُ الْمَعْرِفَةِ بِاللَّهِ، وَحُسْنُ الطَّاعَةِ لِلَّهِ، وَحُسْنُ الصَّبْرِ عَلَى أَمْرِ اللَّهِ» همان: ۸۰.
۲. «أَعْقَلَ النَّاسَ مَنْ ذَلَّ لِلْحَقِّ فَأَعْطَاهُ مِنْ نَفْسِهِ، وَعَزَّ بِالْحَقِّ فَلَمْ يُهِنْ إِقَامَتَهُ وَحُسْنَ الْعَمَلِ بِهِ» همان: ۲۰۷.
۳. «الْعَاقِلُ إِذَا سَكَتَ فَكَفَّرَ، وَإِذَا تَطَلَّقَ ذَكَرَ، وَإِذَا نَظَرَ اعْتَبَرَ» تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ج: ۱، ص: ۹۷.
۴. «حِفْظُ التَّجَارِبِ رَأْسُ الْعَقْلِ» محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۸۷، ج: ۱، ص: ۱۵۶.
۵. «لَا عَقْلَ كَالْتَدْبِيرِ» همان.
۶. «يُصَفُّ الْعَاقِلُ أَحْتِيَالًا، وَيُصَفُّ تَعَاوُلًا» تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ج: ۱، ص: ۱۳۹.
۷. «صِفَةُ الْعَاقِلِ... لَا يُفَارِقُهُ الْحَيَاءُ، وَلَا يَتَدَوَّبُهُ الْجِرْصُ» محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۸۷، ج: ۱، ص: ۱۷۸.
۸. «عَلَيْكَ بِالسَّخَاءِ فَإِنَّهُ ثَمَرَةُ الْعَقْلِ» محمدی‌ری‌شهری، همان: ۱۴۳.

بین این متغیرها گزارش کرده است. شعبانلو (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تأثیر آموزش هوش اخلاقی مبتنی بر دیدگاه حضرت علی علیه السلام بر بهزیستی معنوی، شادکامی و رضایت از زندگی» رابطه‌ی این متغیرها را بررسی کرد. در این پژوهش هوش اخلاقی مشتمل بر سه بعد الهی، درون فردی و برون فردی است. این ابعاد شامل مواردی چون تقوای الهی، خردورزی، هم‌دلی و احترام می‌شود. نتیجه‌ی به دست آمده نشان داد هوش اخلاقی با متغیرهای بهزیستی معنوی، شادکامی و رضایت از زندگی ارتباط مثبت و معنادار دارد.

مالکی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «پیش‌بینی رضایت از زندگی زناشویی بر مبنای خرد و شادکامی در بین زنان شهر اصفهان» نشان دادند بین خردمندی و شادکامی با رضایت زناشویی در زنان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد و دو متغیر مذکور، رضایت از زندگی زناشویی را پیش‌بینی می‌کنند. نتایج پژوهش خالویی (۱۳۹۵) با عنوان «بررسی نقش خردمندی بر سازگاری زناشویی با میانجی‌گری سبک‌های حل تعارض و هویت» نشان داد؛ سازگاری زناشویی با سبک‌های حل تعارض و سبک‌های هویت و خردمندی رابطه‌ی معناداری دارد. فرجام (۱۳۹۵) در تحقیق خود با عنوان «مقایسه خردمندی عمومی و فردی در افراد با تجربه طلاق و بدون تجربه طلاق» نشان داد بین خردمندی فردی و عمومی در دو گروه زنان متأهل و مطلقه رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج این تحقیق هم‌چنین نشان داد بین خردمندی عمومی در افراد متأهل و مطلقه تفاوت معنادار وجود نداشت، اما خردمندی فردی در گروه مطلقه بالاتر از گروه متأهل بود. شاهوران فرد (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «مرزهای ایمن؛ حفظ مرزها در خانواده‌های سالم» بیان کرد که میزان بهنجاری مرزهای خانواده، تعیین‌کننده میزان سلامت و آسفتگی نظام خانواده است. بررسی پیشینه‌ی نظری و پژوهشی نشان داد علی‌رغم نقش ویژه‌ی مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین در کارآمدی خانواده، اما تاکنون رابطه‌ی کارآمدی خانواده با مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین و هم‌چنین توان پیش‌بینی کارآمدی خانواده بر اساس دو متغیر دیگر آزمون نشده است. از این رو پژوهش حاضر با همین هدف در پی آزمون فرضیه‌های زیر است:

الف) بین کارآمدی خانواده با مرزهای بیرونی خانواده رابطه وجود دارد؛

ب) بین کارآمدی خانواده و خردمندی زوجین رابطه وجود دارد؛

ج) کارآمدی خانواده بر اساس مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین قابل پیش‌بینی است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به هدف و کاربرد آن جزء تحقیقات کاربردی است. از نظر روش پژوهش و شیوه‌ی گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی - هم‌بستگی است و برای گردآوری اطلاعات از روش میدانی استفاده شده است.

جامعه‌ی آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری این پژوهش زنان و مردان متأهل شهر قم بود که با روش تصادفی و بر اساس قانون تاباچنیک و فیدل (۲۰۱۳) ۱۲۰ نفر از آنان انتخاب شدند و به سؤال‌های پژوهش پاسخ دادند.

ابزار پژوهش

در این پژوهش از سه پرسش‌نامه‌ی کارآمدی خانواده، مرزهای بیرونی خانواده و مقیاس خودسنجی خردمندی استفاده شده است.

پرسش‌نامه‌ی کارآمدی خانواده؛ پرسش‌نامه ۷۹ سؤالی سنجش کارآمدی خانواده در سال ۱۳۸۸ توسط صفورایی پاریزی بر اساس آموزه‌های اسلامی تدوین و هنجاریابی شد. این پرسش‌نامه دارای سه شاخص بینشی، اخلاقی و حقوقی است. هر کدام از شاخص‌ها مؤلفه‌هایی دارد که در مجموع ده مؤلفه را تشکیل می‌دهد. ضریب هم‌سانی درونی بر اساس آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه (۰/۰۸۹۱)، شاخص بینشی (۰/۰۸۵)، شاخص اخلاقی (۰/۰۸۹)، و شاخص حقوقی (۰/۰۷۶) می‌باشد. هم‌چنین اعتبار پرسش‌نامه

از طریق دو نیمه‌سازی بر اساس ضریب اسپیرمن براون (۰/۰۸۳) و بر اساس ضریب دو نیمه‌سازی گاتمن (۰/۰۸۳) به دست آمده است. نتایج تحقیق صفورایی نشان داد پرسش‌نامه از اعتبار و ثبات درونی مطلوب برخوردار است (صفورایی، ۱۳۸۸). هوشیاری و همکاران (۱۳۹۵) پرسش‌نامه ۷۹ سؤالی کارآمدی خانواده را مجدد هنجاریابی کردند. نتایج این پژوهش نشان داد که قدرت تمییز و آگاهی ۱۹ پرسش مطلوب نیست. گزینه‌هایی که نشان دهنده‌ی کارآیی «بسیار کم» و «کم» هستند، نمی‌توانند پاسخ‌گویان را از هم تفکیک کنند، از این رو می‌توان این دو گزینه را با هم ترکیب و پرسش‌نامه را اصلاح کرد. در نهایت پرسش‌نامه کارآمدی خانواده با ۶۰ پرسش می‌تواند سه مؤلفه‌ی بینشی، حقوقی و اخلاقی را به ترتیب با ۲۰، ۱۴ و ۲۶ پرسش اندازه‌گیری کند. در پژوهش حاضر از نسخه ۶۰ سؤالی استفاده شده است. سؤال‌های ۳۶ و ۴۶ در این پرسش‌نامه به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند.

پرسش‌نامه‌ی مرزهای بیرونی خانواده: پرسش‌نامه ۱۴ سؤالی مرزهای بیرونی خانواده در سال ۱۳۹۹ توسط هوشیاری بر اساس آموزه‌های اسلامی ساخته و ویژگی‌های روان‌سنجی آن بررسی شد. روایی ابزار با روش تحلیل عاملی تأیید و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۶۱ محاسبه شد. نمره‌گذاری گویه‌های این پرسش‌نامه به صورت لیکرت چهار درجه‌ای است بدین صورت که: به «اصلاً بسیار کم» نمره ۱، «کم» نمره ۲، «زیاد» نمره ۳ و «بسیار زیاد-همیشه» نمره ۴ اختصاص می‌یابد. بنابراین حداکثر نمره‌ی آزمودنی در این پرسش‌نامه ۵۶ و کم‌ترین نمره ۱۴ است. سؤال‌های ۴-۷-۸-۱۰-۱۳- و ۱۴ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. نمره بالا در این پرسش‌نامه، نشان‌دهنده مطابقت بیش‌تر تعاملات بیرونی خانواده با معیارهای دینی و پای‌بندی آنان به قوانین تعامل با خانواده‌های اصلی و خویشاوندان و بهنجار بودن مرزهای بیرونی می‌باشد. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ پرسش‌نامه ۰/۸۱ به دست آمد.

مقیاس خردمندی: مقیاس ۲۱ سؤالی خردمندی در سال ۲۰۱۲ بر طبق نظریه‌های ضمنی و آشکار خرد و نوشته‌های اخیر در مورد خرد توسط اشمیت، مالدون و پاندرز تدوین شد.

این مقیاس شامل ۶ بعد و زیرمؤلفه‌ی تجربه، عملی، تناقضی، گشودگی، تأملی و تعاملی می‌باشد. نمره‌گذاری مقیاس به صورت لیکرت پنج درجه‌ای (کاملاً مخالفم-۱ تا کاملاً موافقم-۵) است و سؤال‌های ۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود. اشمیت و همکاران روایی ابزار را با روش تحلیل عاملی تأیید و پایایی آن را با روش کرونباخ $0/89$ گزارش کردند. هم‌چنین اکبری و همکاران (۱۳۹۵) روایی ابزار را با روش تحلیل عاملی، روایی هم‌گرا آن را با پرسش‌نامه تاب‌آوری کانر و دیویدسون و روایی واگرا آن را با پرسش‌نامه‌ی هیجانات منفی لاویبوند و لاویبوند تأیید و پایایی آن را با روش آلفای کرونباخ $0/78$ و با روش بازآزمایی یک هفته‌ای $0/74$ گزارش کردند. هم‌چنین آزادمنش و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود ضرایب آلفای کرونباخ مؤلفه‌های مقیاس خردمندی را $0/68$ تا $0/79$ گزارش کردند.

یافته‌های پژوهش

۸۰ نفر ($64/5$ درصد) پاسخ‌گویان زن و ۴۴ نفر ($35/5$ درصد) مرد بوده‌اند. میانگین سن پاسخ‌گویان $40/2$ سال با انحراف معیار $8/45$ است. $10/3$ درصد کم‌تر از ۳۰ سال داشته‌اند. $16/2$ درصد بین ۳۱ تا ۳۵ سال داشته‌اند. سن $32/4$ درصد پاسخ‌گویان بین ۳۶ تا ۴۰ سال بوده است. $17/6$ درصد پاسخ‌گویان بین ۴۱ تا ۴۵ ساله بوده‌اند. افراد با سن ۴۶ تا ۵۰ سال، $13/2$ درصد کل پاسخ‌گویان را تشکیل داده‌اند و $10/3$ درصد نمونه پاسخ‌گویان متعلق به افرادی است که بیش‌تر از ۵۰ سال داشته‌اند. $17/7$ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات حوزوی، $71/8$ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند. هم‌چنین، $10/5$ درصد هم تحصیلات دانشگاهی و هم تحصیلات حوزوی داشته‌اند. $13/9$ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات دیپلم یا کم‌تر بوده‌اند، تحصیلات $8/1$ درصد پاسخ‌گویان در حد کاردانی است. $36/8$ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات کارشناسی یا سطح دو حوزه علمیه بوده‌اند. افرادی که دارای تحصیلات کارشناسی ارشد یا سطح سه حوزه بوده‌اند $31/6$ درصد کل پاسخ‌گویان را تشکیل داده‌اند و سطح تحصیلات $6/9$ درصد

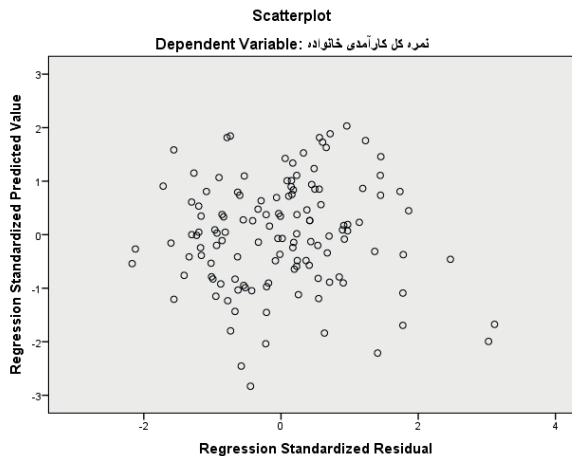
نیز در حد دکتری یا سطح چهار بوده است. ۶۱/۳ درصد پاسخ‌گویان اعلام کرده‌اند که با والدین خود در یک شهر زندگی می‌کنند.

جدول ۱: هم‌بستگی بین متغیرهای تحقیق

مرزهای بیرونی	خردمندی زوجین	کارآمدی خانواده	انحراف معیار	میانگین	
		۱	۱۸/۶۱	۱۴۴/۶	کارآمدی خانواده
	۱	۰/۲۲۵*	۸/۶۵	۸۰/۹	خردمندی زوجین
۱	۰/۰۲۹	۰/۵۴۲**	۵/۷۵	۴۴/۴	مرزهای بیرونی خانواده

$P \leq ۰/۰۱^{**}$ $P \leq ۰/۰۵^*$

بین کارآمدی خانواده و مرزهای بیرونی رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد ($r = ۰/۵۴۲$) به عبارت دیگر افرادی که در مرزهای بیرونی نمره‌ی بالایی کسب کرده‌اند در متغیر کارآمدی خانواده نیز نمره‌ی بالایی داشته‌اند و بالعکس افرادی که در کارآمدی خانواده نمره‌ی پائینی داشته‌اند در مرزهای بیرونی نیز نمره‌ی پائینی داشته‌اند. رابطه‌ی بین خردمندی زوجین و کارآمدی خانواده نیز مثبت و معنادار است ($r = ۰/۲۲۵$). اما بین خردمندی زوجین و مرزهای بیرونی رابطه معناداری وجود ندارد.

نمودار ۱: نمودار پراکندگی مقادیر پیش‌بینی شده در برابر باقیمانده‌ها به منظور بررسی مفروضه همگنی واریانس

نتیجه آزمون‌های کلموگروف-اسمیرنوف ($P=0/068, K-S=0/200$) و شاپیرو ویلک ($P=0/985, S-W=0/158$) نشان‌دهنده‌ی نرمال بودن توزیع باقیمانده‌های رگرسیون است. هم‌چنین نمودار شماره ۱ تأیید‌کننده‌ی مفروضه‌ی همگنی واریانس باقی‌مانده‌های رگرسیون است، بنابراین می‌توان گفت مفروضه‌های اصلی رگرسیون برقرار است. به منظور بررسی پیش‌بینی کارآمدی خانواده و زیرمقیاس‌های آن بر اساس خردمندی زوجین و مرزهای بیرونی از رگرسیون خطی استفاده شده است.

جدول ۲: رگرسیون خطی کارآمدی خانواده و ابعاد سه‌گانه آن بر اساس خردمندی زوجین و مرزهای بیرونی

متغیر ملاک	متغیر پیش‌بین	B	خطای استاندارد	Beta	t	سطح معناداری	R ²
کارآمدی خانواده	مقدار ثابت	۳۰/۶۳۲	۱۶/۰۳۰	-	۱/۹۱۱	۰/۰۵۸	۰/۳۳۷
	خردمندی زوجین	۰/۴۱۱	۰/۱۴۶	۰/۲۰۹	۲/۸۲۴	۰/۰۰۶	
	مرزهای بیرونی	۱/۸۰۸	۰/۲۵۰	۰/۵۲۶	۷/۲۳۴	۰/۰۰۰	
بعد بینشی کارآمدی خانواده	مقدار ثابت	۱۴/۰۱۶	۶/۴۵۷	-	۲/۱۷۱	۰/۰۳۲	۰/۲۰۷
	خردمندی زوجین	۰/۱۴۹	۰/۰۵۹	۰/۲۰۵	۲/۵۳۴	۰/۰۱۳	
	مرزهای بیرونی	۰/۴۹۸	۰/۱۰۱	۰/۴۰۰	۴/۹۴۵	۰/۰۰۰	
بعد حقوقی کارآمدی خانواده	مقدار ثابت	۸/۹۴۸	۴/۲۲۱	-	۲/۱۲۰	۰/۰۳۶	۰/۲۵۹
	خردمندی زوجین	۰/۰۹۶	۰/۰۳۸	۰/۱۹۶	۲/۵۰۹	۰/۰۱۳	
	مرزهای بیرونی	۰/۳۹۰	۰/۰۶۶	۰/۴۶۴	۵/۹۲۰	۰/۰۰۰	
بعد اخلاقی کارآمدی خانواده	مقدار ثابت	۷/۶۶۸	۷/۸۲۵	-	۰/۹۸۰	۰/۳۲۹	۰/۳۴۴
	خردمندی زوجین	۰/۱۶۶	۰/۰۷۱	۰/۱۷۲	۲/۳۴۱	۰/۰۲۱	
	مرزهای بیرونی	۰/۹۲۱	۰/۱۲۲	۰/۵۵۶	۷/۵۴۶	۰/۰۰۰	

پیش‌بینی کارآمدی خانواده و سه بعد بینشی، حقوقی و اخلاقی پاسخ‌گویان بر اساس خردمندی زوجین و مرزهای بیرونی معنادار است. این دو متغیر در مجموع به ترتیب ۳۳/۷، ۲۰/۷، ۲۵/۹ و ۳۴/۴ درصد از کارآمدی خانواده، بعد بینشی، حقوقی و اخلاقی پاسخ‌گویان را پیش‌بینی می‌کنند. ضریب استاندارد دو متغیر در هر چهار مدل مثبت است. لذا رابطه‌ی بین دو متغیر خردمندی زوجین و مرزهای بیرونی با کارآمدی خانواده و ابعاد

سه‌گانه‌ی آن مستقیم و معنادار است. با استفاده از ضرایب بتا می‌توان گفت مرزهای بیرونی بیش‌تر از خردمندی در پیش‌بینی کارآمدی خانواده و ابعاد سه‌گانه‌ی آن نقش دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه‌ی کارآمدی خانواده، مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین و هم‌چنین پیش‌بینی کارآمدی خانواده بر اساس مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین بود. نتایج حاصل از ضریب هم‌بستگی نشان داد که بین مؤلفه‌های کارآمدی خانواده با مرزهای بیرونی رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد. بنابراین فرضیه اول پژوهش مبنی بر وجود رابطه میان کارآمدی خانواده و مرزهای بیرونی تأیید شد. این یافته با نتایج پژوهش شاهوران فرد (۱۳۹۴) هم‌سو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت، یکی از مهم‌ترین اهداف تشکیل خانواده رسیدن به آرامش است و بنای خانواده در صورتی مایه‌ی آرامش اعضای آن خواهد شد که حفاظت از کارآمدی آن، هم‌چون اصل تشکیل آن، مورد توجه سیستم خانواده قرار گیرد (صفورایی پاریزی، ۱۳۹۲). تمام خانواده‌ها ساختاری شامل خرده سیستم‌ها، مرزها، قواعد و نقش‌ها دارند و برای حفظ کارآمدی آن، تنظیم و کنترل ابعاد این ساختار لازم است. توجه به مرزهای خانواده در این میان اهمیت بسزایی دارد و بهنجار بودن مرزهای بیرونی خانواده به صورت طبیعی با کارآمدی خانواده ارتباط خواهد داشت، چرا که تعاملات قانون‌مند بیرونی اعضای خانواده به حفظ ساختار، عدم ورود و دخالت سایرین، پیوستگی و مشارکت بیش‌تر اعضای خانواده، حفظ و تقویت تفرد اعضا و کل سیستم خانواده و توان‌مندی اعضا در حل بحران‌های داخلی خانواده خواهد شد که در نهایت برآیند کلی آن کارآمدی بیش‌تر فردی و خانوادگی خواهد بود. از سوی دیگر دو پرسش‌نامه کارآمدی خانواده و مرزهای بیرونی بر اساس آموزه‌های اسلامی تدوین شده و از آن‌جا که بیش‌تر اқشار جامعه مورد مطالعه‌ی افراد مذهبی بوده‌اند، از این رو انتظار می‌رود تعاملات درونی و بیرونی خانواده‌های آنان تطابق حداکثری با آموزه‌های اسلامی داشته باشد که معنای آماری آن هم‌بستگی داده‌های دو متغیر خواهد بود.

در صورتی که تعامل با زیرمنظومه‌های بزرگ‌تری نظیر خانواده‌ی گسترده و دوستان بر اساس قواعد موجود در مرزهای بیرونی خانواده باشد، می‌تواند مانع بروز مشکلات فردی و خانوادگی، تسهیل نقش‌آفرینی اعضای خانواده، دریافت حمایت‌های اجتماعی و در نهایت موجب کارآمدی خانواده گردد. مرزهای بیرونی بهنجار از طریق نظام‌مند کردن تعاملات اعضای خانواده با بیرون باعث ایجاد حس مجزا بودن و در عین حال شکل‌گیری حس تعلق به جمع و تربیت اجتماعی می‌شود. حس «مجزا بودن» و «تفرد» از راه مشارکت در زیرمنظومه‌های مختلف خانواده و مشارکت در گروه‌های «برون‌خانگی» ایجاد می‌شود. طی رشد توأمان کودک و خانواده، برون‌سازی خانواده با نیازهای کودک باعث بسط حدود خودمختاری کودک و مشارکت او در گروه‌های اجتماعی می‌شود که همان احساس «مجزا بودن» است که این خود از زمینه‌های ضروری سلامت فردی و خانوادگی است و زیربنای کارآمدی خانواده به شمار می‌رود. در نهایت از آن‌جا که کیفیت خوب روابط خانوادگی با عضویت در گروه‌های اجتماعی و روابط دوجانبه ارتباط دارد از این رو بهبود کیفیت تعاملات خانوادگی و کارآمدی آن از آثار بهنجاری تعاملات بیرونی خانواده می‌باشد. بنابراین کیفیت و کمیت بهنجار تعاملات بیرونی اعضاء خانواده با کیفیت روابط داخلی و کارآمدی خانواده رابطه‌ی مثبت خواهد داشت.

یافته‌ی دیگر پژوهش حاضر این است که بین کارآمدی خانواده و خردمندی زوجین رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد. بنابراین فرضیه دوم پژوهش مبنی بر وجود رابطه بین کارآمدی خانواده و خردمندی زوجین تأیید شد. این یافته با نتیجه‌ی پژوهش‌های شعبانلو (۱۳۹۷)، رسولی (۱۳۹۷)، خالویی (۱۳۹۵)، مالکی و همکاران (۱۳۹۵) و فرجام (۱۳۹۵) هم‌سو است. در تبیین این یافته می‌توان بیان داشت از آن‌جا که عقل و خرد اساس شخصیت انسان و جزئی از وجود او بوده و یک قضاوت‌گر نهایی و ابزاری برای شناخت است و بر تمام ابعاد شخصیت انسان تأثیر گذاشته و کنترل‌کننده‌ی هیجانات، عواطف و رفتار فرد به حساب می‌آید، از این رو اساس کارآمدی فردی و خانوادگی است. در آموزه‌های اسلامی بر استفاده از خرد و پرورش آن تأکید بسیاری شده است. تأکید بر ارزش‌مندی خرد و

کاربست فردی و اجتماعی آن در اسلام بدین جهت است که انسان موجودی اجتماعی بوده و رشد و کمال او در بستر اجتماع صورت می‌گیرد. خانواده به عنوان اولین اجتماعی که انسان در آن رشد پیدا می‌کند اگر مهد پرورش، شکوفایی و کاربست عقل و خرد باشد، می‌تواند زمینه تکامل اعضای خود را فراهم سازد. مطلوبیت روابط خانوادگی و تعاملاتی که در آن صورت می‌گیرد، همگی از آثار کاربست عقل و خرد است. ویژگی‌هایی هم‌چون بردباری، خطابخششی، حق‌پذیری، کنترل هیجانات منفی، سخاوت، تقوی، دوراندیشی و بسیاری دیگر از خصوصیات مثبت کاربست عقل، زیربنای تربیت افراد سالم، آرامش فردی و در نتیجه کارآمدی خانواده می‌باشد.

زوجین خردمند با استدلال منطقی، پرسش‌گری و مشورت در موقعیت‌های چالش‌برانگیز بهترین تصمیم‌ها را برای زندگی مشترک اتخاذ می‌کنند. این افراد با تفکر در گذشته‌ی زندگی فردی و خانوادگی خویش، نقاط قوت و ضعف را یافته و در صدد بهبود و اصلاح آن‌ها برخوانند آمد. زوجین خردورز با خلاقیت و زیرکی، دیدگاه‌ها و باورهای مخالف خود را پذیرفته و با مدیریت هیجانات، اصول اخلاقی را در زندگی مشترک جاری می‌کنند و پای‌بندی خویش به حقوق متقابل را به نمایش می‌گذارند. برآیند چنین تعاملاتی، کارآمدی خانواده خواهد بود.

یافته‌ی دیگر پژوهش حاضر این است که خردمندی زوجین و مرزهای بیرونی خانواده در مجموع به ترتیب ۳۳/۷، ۲۰/۷، ۲۵/۹ و ۳۴/۴ درصد از کارآمدی خانواده در ابعاد بینشی، حقوقی و اخلاقی را پیش‌بینی می‌کنند. بنابراین فرضیه سوم پژوهش مبنی بر پیش‌بینی کارآمدی خانواده بر اساس مرزهای بیرونی و خردمندی زوجین تأیید شد. از آن‌جا که تاکنون تحقیقی با هدف بررسی پیش‌بینی‌پذیری کارآمدی خانواده بر اساس متغیرهای مذکور انجام نشده است از این رو امکان مقایسه‌ی یافته‌ها وجود ندارد. در تبیین این یافته می‌توان به اهمیت این دو متغیر - همان‌طور که پیشتر اشاره شد - در پیش‌بینی کارآمدی خانواده اشاره کرد. بعد بینشی کارآمدی خانواده مهم‌ترین باورهای دینی است که بر روابط و رفتار اعضای خانواده تأثیر می‌گذارد و شامل باورهایی می‌شود

که در رأس آن ایمان به خدا وجود دارد. ایمان به خداوند باعث خوش بینی، امیدواری، لذت معنوی، توکل، تسلیم و رضا می‌شود. علاوه بر آن باورهایی چون اعتقاد به معاد، رسالت انبیاء و دیگر باورهای اصیل دینی نیز از شاخص‌های کارآمدی خانواده در این بعد است. توجه به گزاره‌های اصیل و خلق استدلال منطقی بر اساس آن‌ها نیز از مؤلفه‌های مربوط به خردمندی است و تأثیر خردمندی با تجلی صفاتی مانند شناخت بهتر خداوند، خوش بینی، امیدواری و رضایت‌مندی، بی‌رغبتی به دنیا، فضیلت‌جویی، تقوی و بسیاری از فضائل مثبت در انسان، در افزایش کارآمدی خانواده در بعد بینشی مشخص می‌شود. هم‌چنین از آن‌جا که افراد بسیاری از باورها و نگرش‌های خویش را در تعاملات اجتماعی فرا می‌گیرند و درستی و خطای آن‌ها را آزمون می‌کنند، از این رو مرزهای بیرونی و نظام‌مندی تعاملات اعضای خانواده با خویشاوندان و سایر افراد بیرون از محیط خانواده در باورهای آنان تأثیرگذار است.

خانواده محل رشد فضائل اخلاقی و شناخت حقوق متقابل است و آشنایی افراد با آن‌ها یکی از راه‌های پیش‌گیری از سردی روابط و افزایش کارآمدی خانواده به حساب می‌آید. از سوی دیگر در آموزه‌های اسلامی آراستگی به فضائل اخلاقی از ثمرات خردورزی شمرده شده است.^۱ بنابراین خردورزی اعضای خانواده در اخلاقی شدن محیط خانواده و به تبع آن رعایت حقوق متقابل و کارآمدی بیش‌تر خانواده مؤثر خواهد بود. اسلام همگان را به تعاملات اجتماعی سفارش کرده است و اگر این تعاملات با استفاده از خرد و اجرای قوانین مرزهای بیرونی خانواده بر پایه قوانین اخلاقی و رعایت حقوق متقابل صورت گیرد، می‌تواند موجب آرامش اعضای خانواده و کارآمدی آن شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش، به مشاورین و درمان‌گران خانواده پیشنهاد می‌شود، برای ارتقای سطح کارآمدی خانواده‌های مراجعین، اصلاح و بهبود مرزهای بیرونی خانواده و تقویت خردورزی آنان در تعاملات خانوادگی را مورد توجه قرار دهند.

۱. «الْحُلُقُ الْمَحْمُودُ مِنْ ثَمَارِ الْعَقْلِ»، محمدی ری شهری، ۱۳۸۷، ج ۱: ۱۴۰.

منابع

۱. قرآن کریم ترجمه مکارم شیرازی. (۱۳۷۶). تهران: دارالقرآن الکریم.
۲. ابن بابویه القمی، محمد بن علی بن الحسین (الشیخ الصدوق). (بی‌تا)، محقق علی اکبر الغفاری، من لا یحضره الفقیه، بی‌تا، بی‌جا، چاپ دوم، نسخه غیر مصححه، جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۳. احمدی، محمدرضا. (۱۳۹۶)، تفاوت‌های تبیین رفتار انسان در قلمرو پارادایم اسلامی در مقایسه با سایر رویکردهای روان‌شناختی، روان‌شناسی و دین، ۱(۱)، ۴۶-۲۷.
۴. آذربایجانی، مسعود؛ شجاعی، محمد صادق. (۱۳۹۷)، روان‌شناسی در نهج البلاغه، چاپ هشتم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۵. آزادمنش، منیر؛ ابوالعالی، خدیجه؛ محمدی، اکبر. (۱۳۹۹)، روابط ساختاری بین خرد و رفتار اخلاقی: نقش واسطه‌ی خودمهارگری، روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی، ۱۶(۶۳)، ۲۳۳-۲۲۱.
۶. افروز، غلامعلی. (۱۳۹۹)، خانواده متعالی در سایه حاکمیت حقوق عاطفی، خانواده و پژوهش، شماره ۴۶، ۲۰-۱۱.
۷. اکبری، عباس؛ هاشمی، سهیلا؛ خبازی کناری، مهدی. (۱۳۹۵)، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس خردمندی، پژوهش‌نامه روان‌شناسی مثبت، ۲(۲)، ۳۴-۱۹.
۸. بستان، حسین. (۱۳۹۲)، نظریه‌سازی دینی در علوم اجتماعی با تطبیق بر جامعه‌شناسی خانواده، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۹. جعفری، احمد؛ شعبانپور، محمود. (۱۳۹۸)، خانواده و سلامت جامعه، مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی، شماره ۲۲، ۱۶۰-۱۴۷.
۱۰. خالویی، شهره. (۱۳۹۵)، بررسی نقش خردمندی بر سازگاری زناشویی با میانجی‌گری سبک‌های حل تعارض و هویت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۱. خدایاری فرد، محمد؛ عابدینی، یاسمین. (۱۳۹۸)، نظریه‌ها و اصول خانواده درمانی، چاپ سوم، تهران: دانشگاه تهران.
۱۲. رسولی، زهرا. (۱۳۹۷)، تبیین رضایت زناشویی بر اساس میزان خرد و هوش هیجانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روان‌شناسی تربیتی، موسسه آموزش عالی کاویان.
۱۳. سراقی، همایون؛ صفورایی پاریزی، محمدمهدی. (۱۳۹۸)، باز تعریف خانواده بر اساس قرآن و منابع روایی، پژوهش‌های روان‌شناسی اسلامی، ۲(۲)، ۹۵-۶۷.
۱۴. سیف، علی اکبر. (۱۳۷۸)، روان‌شناسی پرورشی (روان‌شناسی یادگیری و آموزش)، چاپ ۲۲، تهران: آگاه.
۱۵. شاهوران فرد، سعیده. (۱۳۹۴)، مرزهای ایمن حفظ مرزها در خانواده‌های سالم، مشاوره خانواده، شماره ۴۰، ۶۱-۵۷.
۱۶. شجاعی، محمد صادق؛ حیدری، مجتبی. (۱۳۸۹)، نظریه‌های انسان سالم با نگرش به منابع اسلامی، چاپ اول، قم: موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
۱۷. شعبانلو، سعید. (۱۳۹۷)، تأثیر آموزش هوش اخلاقی مبتنی بر دیدگاه حضرت علی (ع) بر بهزیستی معنوی، شادکامی و

- رضایت از زندگی، روان‌شناسی تربیتی، رساله دکتری، اهواز: دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران.
۱۸. صفورایی پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۸۸)، ساخت و اعتباریابی پرسش‌نامه سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام، نشریه روان‌شناسی و دین، شماره ۵، ۱۰۸-۸۵.
۱۹. صفورایی پاریزی، محمدمهدی. (۱۳۸۸)، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسش‌نامه آن، رساله دکتری، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۲۰. صفورایی پاریزی، محمدمهدی. (۱۳۹۲)، شاخص‌های خانواده کارآمد، پژوهش‌نامه مطالعات اسلامی زنان و خانواده، (۱)، ۵۸-۲۹.
۲۱. علاسوند، فریبا. (۱۳۹۵)، زن در اسلام، چاپ اول، قم: نشر هاجر.
۲۲. فرجام، الهام. (۱۳۹۵)، مقایسه خردمندی عمومی و فردی در افراد با تجربه طلاق و بدون تجربه طلاق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روان‌شناسی عمومی، دانشگاه یزد، دانشکده پرديس علوم تربیتی و روان‌شناسی.
۲۳. کرد نوقایی، رسول. (۱۳۹۶)، «بررسی و اعتقادات دینی در سازه خردورزی»، روان‌شناسی و دین، ۱۰(۳۷)، ۱۴۱-۱۶۲.
۲۴. گلدنبرگ، آیرین؛ گلدنبرگ، هربرت. (۲۰۰۸)، خانواده درمانی، ترجمه حسین شاهی و نقشبندی (۱۳۹۶)، تهران: نشر روان.
۲۵. مالکی، فاطمه؛ عابدی، محمدرضا؛ دیاریان، محمد مسعود. (۱۳۹۵)، پیش‌بینی رضایت از زندگی زناشویی بر مبنای خرد و شادکامی در بین زنان شهر اصفهان، مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۲(۱)، ۵۴-۴۷.
۲۶. محمدی ری‌شهری، محمد. (۱۳۸۷)، خردگرایی در قرآن و حدیث، چاپ سوم، قم: دارالحدیث.
۲۷. محمدی ری‌شهری، محمد. (۱۳۸۹)، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ترجمه حمیدرضا شیخی، چاپ دوم، قم: دارالحدیث.
۲۸. محمودی، سیروس. (۱۳۹۷)، بررسی تحلیلی مبانی اسلامی خردورزی به عنوان یک هدف تربیتی، بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۰-۸۷.
۲۹. نیکولز، مایکل پی؛ شوارتز، ریچارد سی. (۲۰۰۴)، خانواده درمانی (مفاهیم و روش‌ها)، ترجمه محسن دهقانی و همکاران، (۱۳۸۹)، تهران: نشر دانژه.
۳۰. نیکولز، مایکل؛ نیکولز، ریچارد. (۲۰۰۶)، خانواده درمانی، ترجمه دهقانی، (۱۳۸۷)، تهران: نشر دانژه.
۳۱. هوشیاری، جعفر؛ صفورایی، محمد مهدی، جزایری، سید حمید؛ تقیان، حسن. (۱۳۹۹)، تبیین مرزهای خانواده بر اساس قرآن کریم و ساخت پرسش‌نامه سنجش آن، رساله دکتری، قم، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی اسلامی، جامعه المصطفی.
۳۲. هوشیاری، جعفر؛ صفورایی پاریزی، محمد مهدی؛ نیوشا، بهشته. (۱۳۹۳)، رابطه «کارآمدی خانواده» با «بهبودی معنوی» در دانشجویان و طلاب، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، ۲-۸۷.
۳۳. هوشیاری، جعفر؛ تقیان، حسن؛ صفورایی پاریزی، محمد مهدی. (۱۳۹۵)، هنجاریابی مجدد پرسش‌نامه سنجش کارآمدی خانواده با استفاده از نظریه پرسش-پاسخ، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، ۱۰(۱۹)، ۱۱۷.

- Counseling, 2, 121–142.
35. Elizur, J. Minuchin, c. (1990), Institutionalizing Madness: Families, Therapy and Society, Hardcover, Basic Books; 1st edition (December 21, 1989)
36. Ruisel, I, 2005, Wisdom's role in interactions of affects and cognition, *Studia Psychologica*, v. 47, A. 277-289.
37. Schmit, D, E., Muldoon, J., Pounders, K. (2012). What is Wisdom? The Development and Validation of a Multidimensional Measure. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics*, 9(2), 39-54.
38. Strenberg, R. (2003). *Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized*, www.cambridge.org/ir/academic
39. Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). United States of America: Pearson Education, Inc